

Adaletle bir tanım uydurmak gerektiğinde, *herkese hakkını vermek* gibi olmasa da olur bir tanımdan öteye gidemiyorum, zira gerçekte *Adalet* diye bir şey yok, *adaletler* var ve her zümrenin adaleti kendine göre şekilleniyor. Kültür insanların adalet anlayışlarını şekillendiriyor ve sanırım kültürlerin en değişmez –zira en *mutlak sanılan*– kısımları adalet anlayışları.

Mutlak sanılıyor, çünkü hedefi gereği adaletin herkesi içermesi gerekiyor. *Bana adalet, sana nanay* dersiniz bu adalet olmamış oluyor, ancak gerçekte tam da böyle bir durum var; zira insanlar için adaletin tecellisi, ancak buna *ikna olurlarsa* mevcut, yoksa esamisi okunmayan bir durum. Eğer sokakta karşılaştığı birini öldüren bir kimsenin üç gün hapsedildikten sonra çıkması insanlarca adil bulunuyorsa, adalet tam olarak bu demek, yok, eğer bu katili acı çekmeden öldürmek yerine işkenceyle öldürmek gerektiğini düşünenler varsa, adalet de işte bu olmuş oluyor.

İnsanların iknası adaletin temelini teşkil ettiğine göre, yargılamada aslolan da bu olmalı. Bir grup/cemaat/zümre içinde adaletin tesis edilmesi, grup üyelerinin adaletin varlığına inanmalarıyla mümkünse, herhangi bir davanın *olması gerektiği* gibi şekillendiğine karar verecek olan da bu grup/cemaat/zümre olmalı. Tabi, bu durumda, insanların sevdikleri/saydıkları/kayırdıkları insanlara nasıl adil olacakları sorusu çıkıp geliyor; biz de olamayacaklarını kabul ediyoruz. Zaten dikkat edilirse, düşüncemizi bu noktaya getiren insanın mutlak manada adil olmasının mümkün olmadığı ve insanın, değil sevdiklerine, sevmediklerine veya tanımadıklarına da tam manada adil olmasının mümkün olmadığını düşünmemizdi.

Şöyle bir sistem düşünüyorum: Herhangi bir davanın neticelendirilmesi, eldeki kanunlara ve hakim in ferasetine göre tamamlanır. Ancak eğer isterse, taraflardan biri, jüri sistemine benzer bir sistemle çalışan *istinaf mahkemesine* gider ve der ki, ben hakim in verdiği kararın adil olmadığını düşünüyorum. İstinaf mahkemesi de, davacıyla *aynı zümreden* teşkil ettiği rastgele bir jüri toplar ve onlarla beraber yeni bir yargılama yapar. Eğer jüri derse ki karar adildir; mevzu kapanmış olur, yok eğer derse ki, karar adil değildir, 30 sene ceza alması gereken adama 20 yıl veya 40 yıl verdin; veya falanca gayet iyi bir adama benziyor, hiç böyle dolandırıcılık falan yapmamıştır; hakim jüri’yi ikna edinceye kadar davayı kapatamaz, veya başka bir hakim davayı yeniden görür.

Jüri’nin Anglosakson sistemindekinden farkı, “suçlu/suçsuz” yerine, cezanın adaletine karar veriyor oluşu; elbette bu bazı noktalarda jürinin “suçlu/suçsuz” kararı vermesi de demek, ancak önemli olan, zümrenin küçük bir örnekleme olan jürinin adaletin yerini bulduğuna ikna oluşu. Çünkü adaletin asıl maksadı, dediğimiz gibi, *varlığına insanların inancı* –evrimsel psikolog olsam, din ve tanrı inancının da bu adalet ihtiyacından kaynaklandığını söyledim– yoksa, herhangi bir kusurun, suçun, herhangi bir cezayla karşılanmasına bir mantık yok.